

เรื่อบโบราณและเรื่อพระราชพิธี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เรือรบโบราณและเรือพระราชพิธี

เรือโบราณที่แกะสลักปิดทองตกแต่งวิจิตรศิลป์งดงาม เช่น เรือสุพรรณหงส์ เรืออนันตนาคราช และเรืออเนกชาติภุชงค์ เป็นต้น เป็นเรื่องสำหรับใช้ในการประกอบพระราชพิธีทางชลมารค เรียกว่า “เรือพระราชพิธี” เรือเหล่านี้ แต่เดิมใช้เป็นเรือรบสมัยโบราณ มีประวัติดังจะกล่าวต่อไปนี้

เรือรบสมัยโบราณของไทยมี ๒ ประเภท คือ เรือรบในลำแม่น้ำประเภทหนึ่ง เรือรบทางทะเลประเภทหนึ่ง ตามพงศาวดารเรือรบในลำแม่น้ำมีมาก่อน เรือรบทางทะเลมีขึ้นภายหลังครั้งโบราณใช้เรือรบในลำแม่น้ำทำศึกสงครามโดยมาก นาน ๆ จึงปรากฏว่า ได้ใช้เรือรบทางทะเลสักครั้งหนึ่ง เพราะศึกสงครามก็เกิดขึ้นในสมัยโบราณไม่ค่อยมีศึกทางทะเล ฉะนั้น เรือรบในลำแม่น้ำจึงมีความสำคัญมากกว่าเรือรบทางทะเล แต่ในสมัยปัจจุบันเรือรบทางทะเลประเภทเดียวเท่านั้นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เรือรบในลำแม่น้ำนั้นเอง ที่กลายมาเป็นเรือพระราชพิธี

เรือแซ เป็นเรือของไทยมาแต่โบราณ เหตุที่ชื่อแซนั้น สันนิษฐานกันว่า นำจามาจากคำว่า “เซ” ซึ่งแปลว่า “แม่น้ำ” เช่นเรียกชื่อแม่น้ำว่า เซลำภา เซมูน เซบังเหียน คือแม่น้ำลำภา แม่น้ำมูน แม่น้ำบังเหียน แต่คำว่า “เซ” นี้ จะเป็นภาษาอะไรยังไม่ทราบ บางท่านว่า “แซ” เป็นภาษามาลายู และเป็นชื่อเรือ จะอย่างไรก็ดี เรือแซก็น่าจะหมายความว่า เรือที่ใช้ในลำแม่น้ำนั้นเองใช้เป็นยานพาหนะ และเป็นเรือรบของไทยมาก่อน ครั้นแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. ๒๐๗๒-๒๐๙๘) เหตุการณ์ทางยุทธภูมิและยุทธศาสตร์เปลี่ยนแปลงไปโดยที่พระนครศรีอยุธยาแม่น้ำล้อมรอบ และมีกำลังทัพบกทัพเรือรักษามั่นคง เมื่อข้าศึกยกมาไม่มีทัพเรือจึงตีหักเข้าพระนครไม่ได้ ตั้งล้อมอยู่ภายนอกฝ่ายไทยได้รับกำลังทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือยกมาช่วยตีโอบหลังข้าศึก ทำให้ข้าศึกพ่ายแพ้ ไปทุกครั้ง ต่อเมื่อข้าศึกมีกำลังทัพเรือหรือมีไส้ศึกอยู่ในพระนครจึงตีได้ชัยชนะ เหตุนี้สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงทรงเปลี่ยนยุทธวิธีป้องกันรักษาพระนครใหม่ ยกเลิกเมืองด่านศึกทั้งสี่ทิศ คือ ทิศเหนือเมืองลพบุรี ทิศตะวันออก เมืองนครนายกทิศใต้เมืองพระประแดง ทิศตะวันตกเมืองสุพรรณบุรีนั้นเสีย ประสงค์จะใช้กำลังเรือรบป้องกันรักษาพระนคร จึงทรงประดิษฐ์เรือไชยและเรือรูปสัตว์ขึ้น ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นก็ได้อุปกรณ์เรือรบขึ้นอีกชนิดหนึ่ง ใช้มาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เรือรบ สมัยโบราณเป็นเรือยาวทำด้วยไม้ มีประเภทและลักษณะต่างกันเล็กน้อย ดังต่อไปนี้

๑. เรือแซ เป็นเรือลำเลียงพล ศาสตราวุธยุทธโปกรณ์ เสบียงอาหาร ใช้ตีกรรเชียงลำละประมาณ ๒๐ กรรเชียง แล่นช้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

๒. เรือไชย เป็นเรือลำเลียงพลเช่นเดียวกัน บรรจุนักพายลำละประมาณ ๖๐-๗๐ คน แล่นเร็วกว่าเรือแซ

๓. เรือรูปสัตว์ คือเรือที่หัวเรือที่หัวเรือทำเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ มีครุฑและกระบี่เป็นต้น ได้รูปสัตว์มีช่องวางปืนใหญ่ ใช้เป็นเรือปืน และเครื่องหมายรูปสัตว์นั้นใช้เป็นเครื่องหมายในกระบวนทัพด้วย บรรจุนักพาย ๓๐-๔๐ คน

๔. เรือกราบ เป็นเรือคล้ายเรือไชย แต่แล่นเร็วกว่า

เรือรบโบราณ มีชื่อประจำลำ และชื่อนั้นคิดประดิษฐ์ขึ้นไพเราะ มีความหมายดี มากติดอาวุธปืนที่หัวเรือบ้าง ที่กราบเรือบ้าง ทหารประจำเรือมีอาวุธประจำกายทุกคน

เมื่อความไม่รู้ยังเป็นสมบัติของโลกอยู่ตราบใด คนเราก็ต้องทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อสวัสดิภาพของตน ๆ อยู่ตราบนั้น จากสมัยโบราณซึ่งมีความเชื่อถือนั่นคงในไสยศาสตร์ จะปลูกบ้านสร้างเมือง หรือยาตราทัพ หรือสร้างเรือรบก็ดี ต้องประกอบพิธีกรรมเป็นการเป็นงาน ไม่ใช่ทำเป็นเพียงพิธีเท่านั้น จะกล่าวเฉพาะการสร้างเรือรบ ซึ่งต้องใช้ต้นไม้ใหญ่ ๆ มาขุดเป็นเรือก็ดีหรือต่อด้วยแผ่นกระดากก็ดี ต้องทำพิธีปลุกศาลเพียงตาบูชาบวงสรวง ขออำนาจอานุภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเป็นตบะเดชะ เพื่อให้การตัดโค่นต้นไม้การสร้างสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และเพื่อให้เรือมีเดชอำนาจสมความตั้งใจ เมื่อสร้างสำเร็จลงน้ำแล้วได้รูปทรงสวยงาม ไม่เอียงซ้ายเอียงขวา ไม่หนักไม่เร็ว พายต่อแล่นไปได้รวดเร็วเป็นต้น เหตุนี้เมื่อเวลาจะขึ้นหรือลงเรือ จึงมีการเคารพจบไหว้ทางหัวเรือหรือท้ายเรือตามประเพณีนิยมซึ่งแม้บัดนี้ยังปฏิบัติกันอยู่ พิธีกรรมต่าง ๆ จะมีความศักดิ์สิทธิ์อย่างไรเพียงไรหรือไม่นั้น ยังตกอยู่ในความจริงที่ไม่กล้ายืนยัน แต่การงานหลายอย่าง เช่น การเผาศพหรือการมงคลสมรส ถ้ายกเอาพิธีกรรมออกเสียแล้วรู้สึกว่าจะทำอะไรให้เป็นการเป็นงานขึ้นมา ฉะนั้นพิธีกรรมต่าง ๆ จึงยังได้รับปฏิบัติต่อเนื่องกันมาสืบมาในปัจจุบันนี้ก็ยังมีพิธีกรรมวางกระดูกงูในเวลาต่อเรือเป็นต้น ด้วยอำนาจพิธีกรรมที่ได้จัดทำขึ้นมานั้นจึงปรากฏว่า เรือรบโบราณที่สร้างสืบต่อกันมาแต่สมัยโบราณถึงกรุงรัตน-โกสินทร์เป็นเรือฟันสมัยกลายเป็นเรือพระราชพิธีนั้น ได้เก็บรักษาไว้ที่โรงเรือในคลองบางกอกน้อยเมื่อเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาข้าศึกทิ้งบอมบ์ลงมาถูกลำเรือพระราชพิธีเสียหายหลายลำ แต่หัวเรือซึ่งถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์นั้น หาเสียหายชำรุดไม่ ยังเก็บรักษาไว้เป็นอนุสรณ์อยู่ถึงบัดนี้ส่วนเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ เรืออนันตนาคราช หรือเรือเอกชาติภุชงค์ ซึ่งเป็นเรือสำคัญโดยได้ประกอบพิธีกรรมในการสร้างอย่างแข็งแรง และเก็บรักษาไว้ในโรงเดียวกัน แต่รอดพ้นอันตรายมาได้ที่น่าอัศจรรย์

ลักษณะการใช้เรือรบ สมัยโบราณไม่ได้แยกทหารออกเป็นทหารบก ทหารเรือใช้ทหารพวกเดียวกันรบทั้งทางบกทางน้ำ เรือรบเป็นเพียงยานพาหนะประจำหน่วยทหาร ถ้าเกณฑ์หน่วยใดไปทางน้ำพวกนั้นก็ลงเรือของหน่วยนั้นไป สมัยก่อนมีการยกทัพทัณฑ์พบทัพเรือรบกันในเรือบ้าง ขึ้นบกรบกันบ้างหรือยกทัพทางเรือแล้วไปขึ้นบกเดินทัพต่อไปอีกทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับภูมิประเทศหรือเหตุการณ์บังคับ แต่การยกทัพทางเรือย่อมได้

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เปรียบ เป็นการเคลื่อนกำลังไปได้รวดเร็วและสะดวกในการเดินทางในเวลาค่าคืนไม่แสดงให้ปรากฏแก่ราษฎรหรือข้าศึก ทั้งลำเลียงพลศาสตราวุธเสบียงอาหารไปได้มาก นับเป็นประโยชน์แก่การศึกสงครามมาก การรบบพุ่งโดยกระบวนเรือรบมีปรากฏในพงศาวดารหลายครั้ง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

พุทธศักราช ๑๙๙๘ แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดฯ ให้แต่งทัพไปเอาเมืองมะละกา สันนิษฐานว่า กองทัพที่ยกไปครั้งนี้ มีทั้งทัพบก ทัพเรือ เพราะเมืองมะละกาตั้งอยู่ริมทะเลชายแหลมมลายูด้านตะวันตก

พุทธศักราช ๒๑๒๗ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงประกาศอิสรภาพ ไม่ยอมขึ้นกับพระเจ้าหงสาวดี พม่าได้ยกทัพมารบไทย เข้าทางด้านพระเจดีย์สามองค์ มาถึงเมืองกาญจนบุรี สมเด็จพระนเรศวรได้แต่งทัพเรือให้รบยกขึ้นไปสกัดอยู่ที่แม่น้ำสุพรรณบุรี ใช้ปืนใหญ่ยิงข้าศึกมิให้ข้ามแม่น้ำมาได้รบถ่วงเวลาไว้จนทรงจัดกองทัพบกพร้อมแล้ว ให้ยกกองทัพบกไปตีทัพพม่าแตกพ่ายแพ้ไป การรบถ่วงเวลาครั้งนี้ เป็นการรบทางเรือแท้จริง

พุทธศักราช ๒๑๒๘ พม่ายกทัพมารบไทยเข้าทางจังหวัดกำแพงเพชร ให้พระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพล่วงหน้าก่อนลงมาถึงป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง สมเด็จพระนเรศวรทรงทราบ จึงพร้อมด้วยสมเด็จพระเอกาทศรถราชอนุชา รีบยกทัพเรือขึ้นไปรบพุ่งกับข้าศึกเป็นสามารบ ฝ่ายข้าศึกอยู่บนบก ฝ่ายไทยยิงปืนน้อยใหญ่ขึ้นไปจากเรือ รบกันจนกองทัพบกตามมาช่วยตีข้าศึกแตกพ่ายแพ้ไป

พุทธศักราช ๒๑๖๕ รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทรงยกทัพบก ทัพเรือไปรบกรุงกัมพูชา แต่ทัพเรือที่ยกไปหาได้รบไม่

พุทธศักราช ๒๒๒๙ รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา พระยานครศรีธรรมราชเป็นกบฏขึ้นโปรดฯ ให้พระยาสุรสงครามเป็นแม่ทัพบกคุมพล ๑๐,๐๐๐ พระยาราชวังสันเป็นแม่ทัพเรือคุมเรือรบ ๑๐๐ ลำ เรือขลุ ๑๐๐ ลำ พลรบ พลแจว ๕,๐๐๐ ยกไปทางทะเล ทัพหนึ่งไประดมตีเอาเมืองนครศรีธรรมราชคืนได้ตั้งประสงค์

พุทธศักราช ๒๒๕๔ รัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ เกิดเหตุด้วยเจ้าเขมรชิงราชสมบัติกันในกรุงกัมพูชา ฝ่ายหนึ่งมาขอให้ไทยช่วยเหลือ ได้โปรดฯ ให้เกณฑ์กองทัพบกทัพเรือ กองทัพบกมีกำลังพล ๒๐,๐๐๐ และทัพเรือมี เรือรบ ๑๐๐ ลำเศษ กำลังพล ๑๐,๐๐๐ พร้อมด้วยพลแจวและเครื่องศาสตราวุธต่าง ๆ ทัพเรือยกไปครั้งนี้ได้รบกับทัพเรือญวนที่ปากน้ำไผทมาศ (คือเมืองฮาเตียนบัดนี้)

สมัยกรุงธนบุรี

พุทธศักราช ๒๓๑๐ สมเด็จพระเจ้าตากสิน กรุงธนบุรี ทรงยกทัพเรือจากจังหวัดจันทบุรีจำนวนเรือประมาณ ๑๐๐ ลำเศษ มาตีจังหวัดธนบุรีได้แล้วเคลื่อนทัพเรือ

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไปรบกับพระนายกองสุกัที่ค่ายโพสามต้น จังหวัดพระนครศรีอยุธยาภู่อิสราภาพของชาติไทยได้

พุทธศักราช ๒๓๑๑ ยกทัพเรือไปตีชุมนุมเจ้าพระพิษณุโลก ได้สู้รบกับหลวงโกษา (ยัง) ซึ่งเจ้าพระพิษณุโลกจัดส่งมา ที่ตำบลเกยไชย เขตจังหวัดนครสวรรค์ ครั้งนี้สมเด็จพระเจ้าตากสินถูกกระสุนปืนที่พระขงษ์เบื่องซ้ายและต้องถอยกลับ

พุทธศักราช ๒๓๑๒ ยกทัพเรือไปตีจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ กองทัพบกไปถึงภายหลังในครั้งนี้ได้ทรงนำพระไตรปิฎกมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราชด้วย

พุทธศักราช ๒๓๑๓ ยกทัพเรือไปตีชุมนุมเจ้าพระฝางที่พิษณุโลกได้ชัยชนะและเลยขึ้นไปตีจังหวัดอุตรดิตถ์ (สว่างคบุรี) ได้ และในปีเดียวกันนี้ได้ยกทัพเรือไปตีเมืองเชียงใหม่อีก แต่ตีไม่สำเร็จต้องถอยทัพกลับมา ด้วยดำริว่า เมืองเชียงใหม่ต้องตี ๒ ครั้งจึงจะสำเร็จตั้งแต่โบราณมา

พุทธศักราช ๒๓๑๔ ยกทัพทางเรือ มีกองทัพบกด้วย ไปตีประเทศเขมรได้สำเร็จ

พุทธศักราช ๒๓๑๖ ยกทัพทางเรือไปขึ้นบกที่จังหวัดตาก ไปตีเมืองเชียงใหม่ได้สมประสงค์

พุทธศักราช ๒๓๒๑ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นแม่ทัพบกเจ้าพระยาสุรสีห์เป็นแม่ทัพเรือ ยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ เจ้าพระยาสุรสีห์ ให้จัดทัพเรือที่ประเทศเขมร ยกไปตีเมืองเวียงจันทน์

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พุทธศักราช ๒๓๒๗ รัชกาลที่ ๑ ให้กรมหลวงเทพหริรักษ์ เป็นแม่ทัพเรือคุมพล ๕,๐๐๐ ไปรบเมืองไซ่ง่อน

พุทธศักราช ๒๓๒๘ รัชกาลที่ ๑ ให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จโดยทัพเรือตามกองทัพบกไปตีเมืองนครศรีธรรมราชได้คืนจากพม่าแล้วเลยไปตีเมืองปัตตานีด้วย ซึ่งในคราวนั้นพม่ายกทัพมาตีประเทศไทยทุกด้าน

พุทธศักราช ๒๓๓๐ รัชกาลที่ ๑ ให้กรมพระราชวังบวร ๗ เสด็จไปตั้งกองทัพเรือรบที่เมืองกระบือ ส่วนพระองค์เองเสด็จยกกองทัพให้กรมพระราชวังบวร ๗ ยกทัพเรือไปยังเมืองทวายซึ่งยึดเอาเป็นที่มั่นในครั้งนั้น ไทยได้รับกับพม่าหลายครั้ง

พุทธศักราช ๒๓๖๒ รัชกาลที่ ๒ ได้ทรงทราบข่าวว่า พม่าจะยกทัพมาตีประเทศไทยและทรงระแวงว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแรงแง) เอาใจออกห่างไปเข้ากับพม่าจะเป็นกบฏขึ้นในเวลาพม่ายกกองทัพมาจึงโปรด ๗ ให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เตรียมทัพบกไว้ที่เมืองนครศรีธรรมราช และได้ตั้งกองทัพเรือรบที่เมืองสตูลเป็นทัพเรือของเมืองนครศรีธรรมราชอีกทัพหนึ่งด้วยซึ่งการครั้งนี้ศึกพม่าไม่ยกมา และได้รับข่าวกล่าวโทษ

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เจ้าพระยาไทรบุรีว่า เอาใจออกห่างเพื่อแผ้วพม่าจริง ๆ จึงให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช ยกทัพยกทัพเรือไปตีเมืองไทรบุรี ในครั้งนี้นับว่าได้ใช้เรือรบทางทะเลด้วย

พุทธศักราช ๒๓๗๔ รัชกาลที่ ๓ พวกแขกเมืองไทรบุรี และเมืองปัตตานี เป็นกบฏขึ้นได้ให้จัดการปราบปรามแล้วแต่ไม่เป็นผลสำเร็จ อดมาพุทธศักราช ๓๗๕ โปรดฯ ให้เจ้าพระยาพระคลังที่สมุหพระกลาโหม เป็นแม่ทัพใหญ่ ยกทัพเรือไปแต่เมื่อไปถึงนั้น เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ปราบปรามแขกเมืองไทยบุรีราบคาบลงแล้ว จึงได้ใช้ ทัพเรือปราบปรามพวกกบฏที่เมืองปัตตานีแห่งเดียวเท่านั้น และได้ผลสำเร็จ

พุทธศักราช ๒๓๗๖ ไทยเกิดรบขึ้นกับญวนโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาอินท-เดชาเป็นแม่ทัพยกให้เจ้าพระยาพระคลัง เป็นแม่ทัพเรือยกไปตีเมืองไซ่ง่อน ทัพเรือที่ยก ไปครั้งนั้น ตีได้แต่เมืองโจดกแต่ทำการต่อไปไม่สำเร็จ เพราะขัดสนด้วยเสบียงอาหาร

พุทธศักราช ๒๓๘๔ รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้จัดทัพเรือ ให้สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) ครั้งเป็นหลวงนายสิทธิ์ คุมกงน้ำ ให้พระบาท-สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุน-อิศเรศรังสรรค์คุมกงหลวงยกไปหมายจะทำลายคลองขุดทางเดินเรือของญวนในระหว่าง ทะเลใหญ่กับทะเลสาป ตัดทางคมนาคมเพื่อไม่ให้เกิดศึกระหว่างเขมรกับญวน แต่ไม่เป็น ผลสำเร็จ

ตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยได้ใช้เรือรบเป็นคุณประโยชน์รักษา บ้านเมืองมานานแล้ว ทั้งเรือรบในลำแม่น้ำและเรือรบทางทะเล นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมาได้เริ่มจัดสร้างเรือรบทางทะเลขึ้นเป็นลำเป็นสัน จากลำเรือเป็นไม้กลายมาเป็น ลำเรือเหล็ก จากใช้พาย, กรรเชียง มาเป็นใช้ใบไม้ และเครื่องจักร ดังปรากฏเห็นใน ปัจจุบันนี้ ส่วนเรือรบในลำแม่น้ำก็ทันสมัยใช้การรบ คงเก็บรักษาไว้ใช้เป็นเรือประกอบ พระราชพิธี ทางชลมารคดังกล่าวมาแล้ว

สมัยโบราณเวลาบ้านเมืองสงบปราศจากศึกสงคราม ก็ใช้เรือฝึกซ้อมกระบวนยุทธ์ อยู่เป็นนิจ เมื่อถึงฤดูน้ำ ราษฎรว่างการทำไร่นา ก็เรียกระดมพลมาฝึกซ้อมกระบวนทัพเรือ โดยอาศัยเทศบาลงานกุศลทอดกฐินของพระพุทธรักษา พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราช-ดำเนิน ทอดผ้าพระกฐินโดยกระบวนเรือรบแห่แห่นให้ไพร่ฟ้ารา่เรียงในการกุศล เป็นต้น เหตุของประเพณีแห่เสด็จทอดผ้าพระกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค และเป็น ประเพณีของการแข่งเรืออีกด้วย ในฤดูอื่น เวลามีการเสด็จทางเรือ ก็ใช้เรือรบลำที่ทรง เป็นเรือพระที่นั่งและมีเรือรบทหารรักษาพระองค์แห่เสด็จไปกระบวนน้อย ไม่เรียกระบวน พยุหยาตรา อนึ่งเมื่อใช้เรือรบเป็นแต่เพียงกระบวนแห่ให้เป็นพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์ จึงได้มีการตกแต่งประดับประดาเรือให้สวยงามยิ่งขึ้น เช่นแต่งเรือไชยด้วยลวดลายสลัก-เสลาให้เป็นเรือกึ่ง ตั้งบุษบกเป็นที่ประทับและแต่งเป็นเรือศรีเป็นต้นเป็นของจัดแปลง เพิ่มเติมขึ้นในภายหลังตามลำดับ กาลสมัยที่วิวัฒนาการมา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับทำราชการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เรือรบครั้งกรุงศรีอยุธยา ได้ถูกข้าศึกเผาเสียหมดเมื่อเสียกรุงครั้งหลัง ครั้นสมัยกรุงธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีได้สร้างเรือรบขึ้นใหม่เป็นเรือรบทางทะเล คงไม่ได้ตกแต่งสวยงามประณีตเท่าไรนัก เพราะเป็นสมัยทำศึกสงคราม และเรือเหล่านั้นก็ชำรุดทรุดโทรมไปหมดสิ้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ยามบ้านเมืองว่างศึกสงคราม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯให้สร้างเรือรบโบราณขึ้นใหม่ ใช้เป็นเรือเสด็จในงานพระราชพิธีทางชลมารค เช่น เสด็จกระบวนพยุหยาตราเลียบพระนครทางชลมารค เสด็จพยุหยาตราทางชลมารคทอดผ้าพระกฐิน และเสด็จประพาสทางชลมารคงานอื่น ๆ เมื่อลำเก่า ๆ ทรุดโทรมไปก็สร้างลำใหม่ขึ้นแทนหรือสร้างลำใหม่เพิ่มขึ้นใหม่อีกบ้าง เนื่องด้วยงานพยุหยาตราทางชลมารคเป็นพระราชพิธีใหญ่ จัดกระบวนเรือเป็นมโหฬารสนุกสนาน ยิ่งนัก แต่เป็นการสิ้นเปลืองเงินทองมาก นาน ๆ จึงจัดขึ้นครั้งหนึ่งและได้ระงับลงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ปรับปรุงการปกครองประเทศตามระบอบใหม่เป็นต้นมา

กระบวนพยุหยาตราชลมารค

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ปรากฏว่า กระบวนพยุหยาตราชลมารคเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑) และดำเนินติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันเรือที่ใช้ในกระบวนพยุหยาตราชลมารคนั้น เรือลำใดที่ชำรุดพอส่อมแซมได้ก็ซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพเดิมเรือลำใดชำรุดทรุดโทรมมากจนซ่อมแซมไม่ได้ก็จัดทำขึ้นใหม่โดยรักษารูปร่างเดิมไว้การจัดรูปกระบวนพยุหยาตราชลมารคมี ๕ แบบ ดังนี้

๑. กระบวนพยุหยาตราใหญ่ ใช้ในโอกาสถวายผ้าพระกฐินหรือในโอกาสเสด็จฯ เลียบพระนครทางชลมารค ประกอบด้วยเรือต่าง ๆ คือ

เรือพิฆาต เรือตั้ง เรือรูปสัตว์ เรือกลอง เรือตำรวจ เรือทรงผ้าไตร เรือคู่ชัก เรือพระที่นั่งลำทรง เรือพลับพลา เรือพระที่นั่งรอง เรือตำรวจตามเรือทหารแซง รวมประมาณ ๔๘ ลำ

๒. กระบวนพยุหยาตราน้อย ใช้ในโอกาสเสด็จฯ ถวายผ้าพระกฐินประกอบด้วยเรือต่าง ๆ คือ

เรือพิฆาต เรือตั้ง เรือรูปสัตว์ เรือกลอง เรือตำรวจ เรือทรงผ้าไตร เรือคู่ชัก เรือพระที่นั่งลำทรงเรือพระที่นั่งรอง เรือตำรวจตาม เรือทหารแซง รวมประมาณ ๓๙ ลำ

๓. กระบวนราบใหญ่ ประกอบด้วยเรือต่าง ๆ คือ

เรือพิฆาต เรือตั้ง เรือกลอง เรือตำรวจนำ เรือเอกชัย เรือคู่ชัก เรือพระที่นั่งลำทรงเรือพระที่นั่งรอง เรือตำรวจตาม เรือทหารแซง รวมประมาณ ๔๑ ลำ

๔. กระบวนราบน้อย เป็นการจัดกระบวนในพิธีเสด็จฯ ถวายผ้าพระกฐินที่ไม่ใหญ่โตนัก ไม่มีเรือรูปสัตว์จัดอยู่ในกระบวนเลย ประกอบด้วยเรือต่าง ๆ คือ

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การพายของฝีพายในกระบวนเรือทั้งหมด เป็นการพายแบบพายพลราบเว้นแต่เรือพระที่นั่ง ๓ ลำ คือ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์และเรือพระที่นั่งเอกชาติภุชงค์พายแบบนกบิน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ ฯ ประทับยังเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ซึ่งทอดบัลลังก์กันยาและพระราชอาสน์ โดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรม- ราชกุมารีตามเสด็จ ฯ ในเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ด้วย

เรือพระที่นั่งเอกชาติภุชงค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็นเรือที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ และพระเจ้าวรวงศ์เธอ- พระองค์เจ้าโสมสวลีพระวรชายา พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล และเรืออากาศโทวีระยุทธ ดิษยะศริน

สำหรับเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ทรงพระกรุณา ฯ ให้อัญเชิญพระชัย (หลัง ช้าย) ซึ่งเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าประดิษฐานในเรือพระที่นั่งลำดังกล่าว

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ เป็นเรือที่มีความงดงามและสำคัญยิ่งลำหนึ่งของไทย ดำนานเรือรบไทยของสมเด็จพระยามหาราชานุภาพกล่าวว่า “เรือศรีสุพรรณหงส์” เป็นเรือพระที่นั่งกิ่ง สร้างในรัชสมัยของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อเรือลำนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรด ฯ ให้สร้างขึ้นใหม่ แต่ชื่อผิดแผกไปจากเดิม ไม่มีคำว่า “ศรี” และถือเป็นเรือพระที่นั่งกิ่งตามเดิม

“สุพรรณหงส์ทรงพู่ห้อย
งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์
เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์
ลินลาศเลื่อนเตื่อนตาชม.....”

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์

เรือสุพรรณหงส์ลำปัจจุบัน เป็นเรือพระที่นั่งกิ่ง ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาท- สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แทนเรือศรีสุพรรณหงส์เดิม ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช (รัชกาลที่ ๑) และผู้ไปก่อน พ.ศ. ๒๔๕๔ และให้ชื่อว่า เรือสุพรรณหงส์

เรือสุพรรณหงส์ ประกอบพิธีลงน้ำเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๑๔๕๔ ลำเรือภายนอกทาสีดำท้องเรือภายในทาสีแดง ยาว ๔๔.๐๙ เมตร (เรือศรีสุพรรณหงส์- ของรัชกาลที่ ๑ ยาวเพียง ๓๖ เมตร) กว้าง ๓.๑๔ เมตร ลึก ๐.๙๐ เมตร กินน้ำลึก ๐.๔๑ เมตร กำลัง ๓.๕๐ เมตร ฝีพาย ๕๐ คน นายท้าย ๒ คน (นายเรือคนที่ ๑

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บังคับบัญชาฝาย หน้าบัลลังก์กัญญา นายเรือคนที่ ๒ บังคับบัญชาฝาย หลังบัลลังก์-
กัญญา) คนถือธงท้าย ๑ คน พลสัญญาณ ๑ คน คนเห่ ๑ คน
(กำลัง หมายถึง ระยะทางเฉลี่ยที่ฝายสามารถทำให้เรือแล่นไปได้ สำหรับการ
ฝาย ๑ ครั้ง)

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช

เรืออนันตนาคราชลำปัจจุบัน สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-
เจ้าอยู่หัวแทนลำเดิม ซึ่งสร้างขึ้นในสมัย พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเรือพระที่นั่งกึ่ง
สร้างสำเร็จเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๔๓๕ หัวเรือเป็นรูปนาค ๗ เศียร ปิดทองประดับ
กระจกพื้นเขียว ลำเรือภายในทาสีแดง ยาว ๒๓ วา กว้าง ๔ ศอก ๒ นิ้ว
ลึก ๑ ศอก ๑ คืบ ๑ นิ้ว กำลัง ๓.๐๒ เมตร ฝาย ๕๔ คน นายท้าย ๒ คน
นายเรือ ๒ คน คนถือธงท้าย ๑ คน พลสัญญาณ ๑ คน คนเห่ ๑ คน

เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์

เรืออเนกชาติภุชงค์ (เรือพระที่นั่งศรี) เป็นเรือพระราชพิธีเพียงลำเดียว ที่สร้าง
ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจาก ความผันผวนทางการ
เมืองของโลกประกอบด้วยชาวตะวันตกล่าเมืองขึ้นทางเอเชียกันมาก

เรือลำนี้ พื้นเป็นสีชมพู ท้องเรือภายในทาสีแดง ยาว ๔๕.๔ เมตร กว้าง ๓.๑๕
เมตร ลึก ๑.๑๑ เมตร กำลัง ๓.๕ เมตร ฝาย ๖๑ คน นายท้าย ๒ คน คนถือธง
ท้าย ๑ คน พลสัญญาณ ๑ คน คนเห่ ๑ คน

เรือปืน

เป็นเรือมีปืนใหญ่เป็นอาวุธประจำเรือ หัวเรือทำเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น ลิง นก
ไต่รูปสัตว์มีช่องว่างปืนใหญ่ ลำเรือทาสีดำ ยาวประมาณ ๒๗-๓๐ เมตร ฝาย ๓๔-๔๐ คน
เรือที่จัดในกระบวน คือ เรือพาลี่รั้งทวีป สุครีครองเมือง กระบี่ราชนรนาพณ์ กระบี่
ปรามเมืองมาร อสุรวายุภักตร์ อสุรปักษี ครุฑเหินเห็จ ครุฑเตร็จไตรจักร เป็นต้น

เรือพิฆาต

มีหน้าที่นำกระบวนเรือทั้งหมดอยู่ในแนวซ้ายและขวา เรือที่จัดเข้ากระบวนคือ
เรือเสือทยานชล และเรือเสือคำรนสินธุ์ ลำเรือภายนอกทาสีเหลืองลายเสือเหมือนกัน
ทั้งสองลำ และมีอักษรชื่อกำกับอยู่ยาว ๒๒.๒๗ เมตร กว้าง ๑.๗๔ เมตร ฝาย ๒๖ คน
นายท้าย ๑ คน นายเรือ ๒ คน นั่งศฤห์กัญญา ๓ คน พลสัญญาณ ๑ คน มีปืน
บรรจุปากกระบอก ๑ กระบอก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เรือแข่ง

มีหน้าที่อารักขา เป็นเรือทาน้ำมัน ยาว ๒๒.๑๐ เมตร กว้าง ๑.๓๐ เมตร ฝีพาย ๒๔ คน เรือแข่งมีหลายลำและขนาดก็แตกต่างกันบ้างเล็กน้อย อยู่ในแนวท้ายกระบวนในแนวซ้ายขวาใกล้กับตำแหน่งเรือเอนกชาติภูษงค์

เรือตั้ง

มีหน้าที่ป้องกันหน้ากระบวนเรือ เป็นเรือทาน้ำมันยาวประมาณ ๒๗ เมตร เรือตั้งนี้มีหลายลำและหลายขนาด ขบวนเรือตั้งจะอยู่ในตำแหน่งต่อจากเรือ เสือทะยานชล และเรือเสือคำรณสินธุ์ในแนวซ้ายขวา

เรือคู่ชัก

มีหน้าที่ช่วยลากเรือพระที่นั่งในกรณีที่ฝีพายเรือพระที่นั่งมีไม่เพียงพอเพราะถูกใช้ให้ไปทำงานหน้าที่อื่น โดยปกติเรือคู่ชักมักจะใช้เรือที่หัวทำเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่นเดียวกับเรือที่จัดอยู่ในกระบวน คือ เรือเอกชัยเหินหาว และเรือเอกชัยหลาวทอง

เรือกลอง

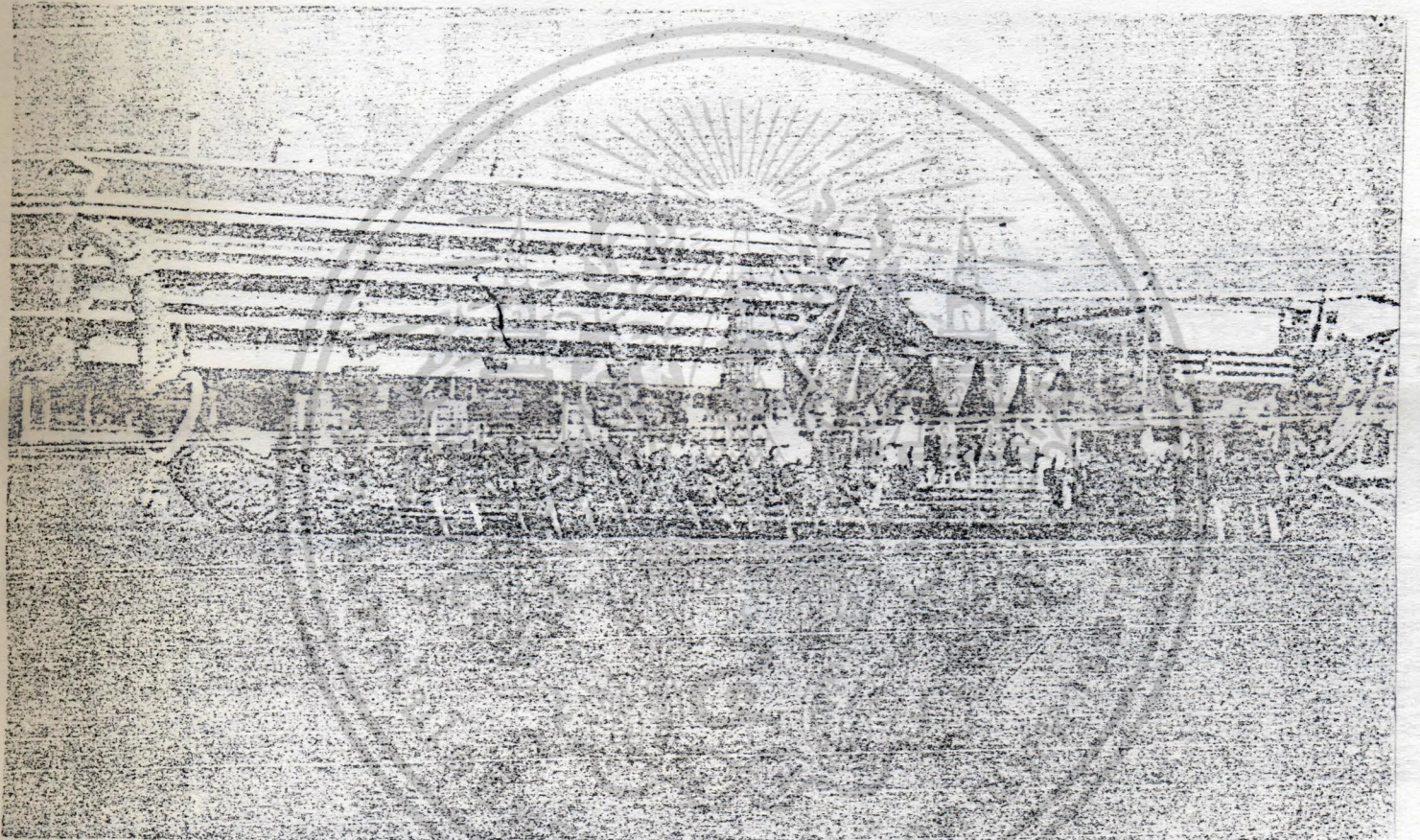
มีหน้าที่ให้สัญญาณแก่กระบวนเรือ เรือที่จัดในกระบวนเรือคือ เรือกลองนอกและเรือกลองใน ลำเรือทาน้ำมันยาวประมาณ ๒๔-๒๕ เมตร กว้าง ๑.๗๕-๒.๐๐ เมตร ฝีพาย ๒๗-๒๘ คน นายท้าย ๑ คน นายเรือ ๒ คน นั่งคฤหัสถ์สัญญา ๕ คน พลสัญญาณ ๑ คน

เอกสารประกอบ

๒ อนุสรณ์งานพุทธพยุหยาตราทางชลมารค ในการฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๐

๑ กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธการทหารเรือ นิทรรศการเรื่องกระบวนพยุหยาตรา-ชลมารค เนื่องในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระจอมเกล้า

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

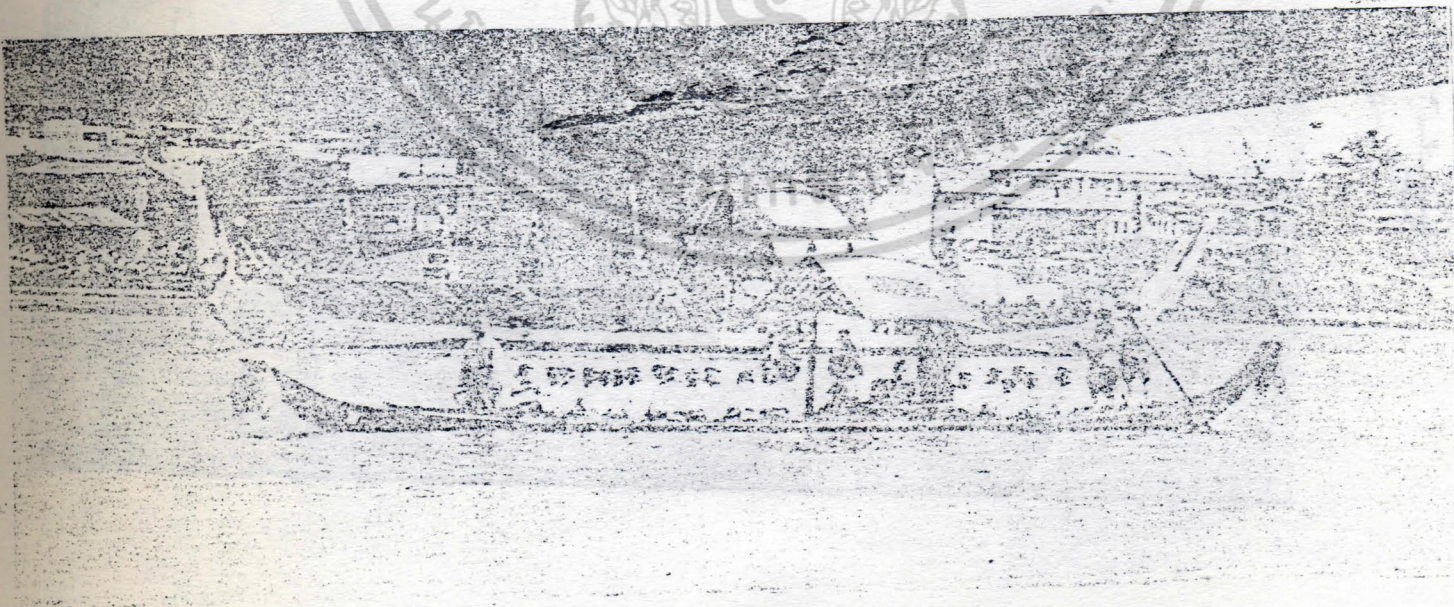
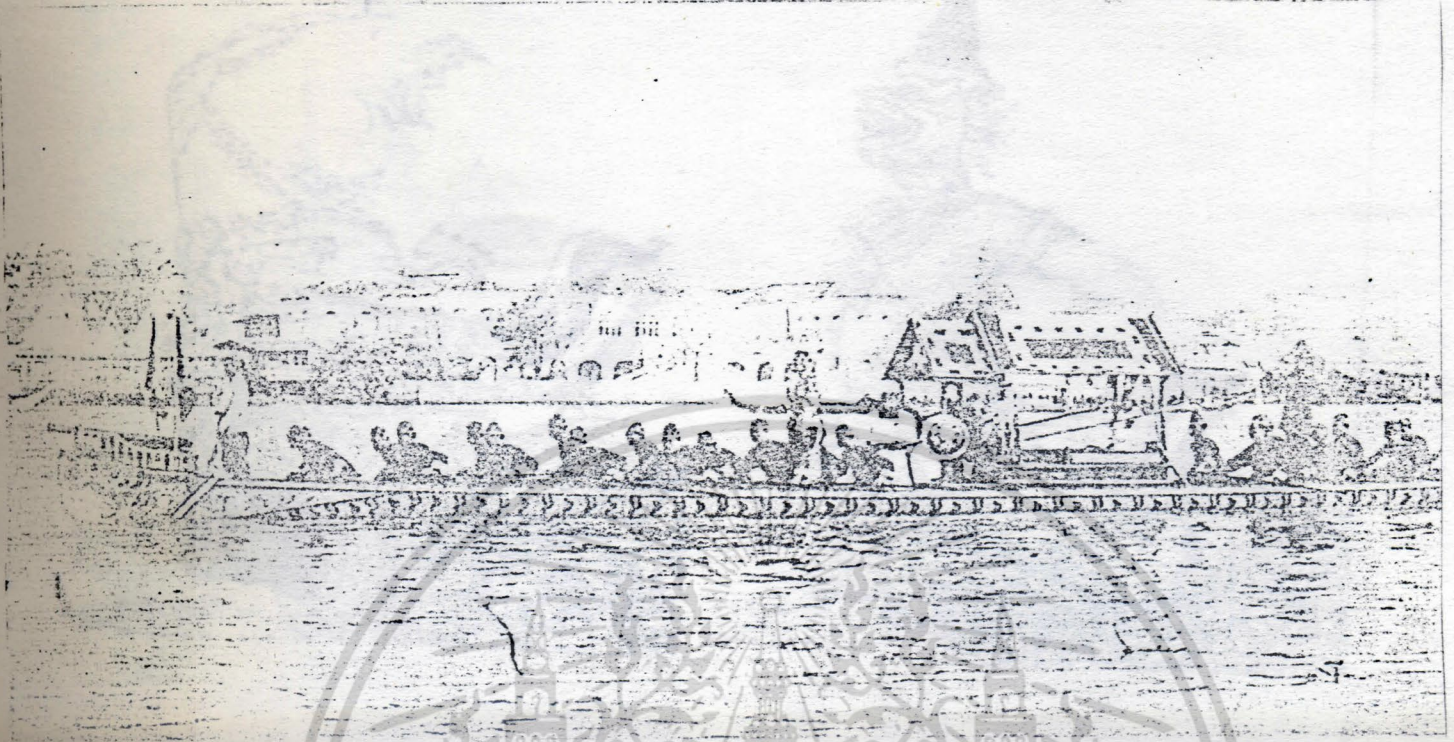
เลขที่

วันที่

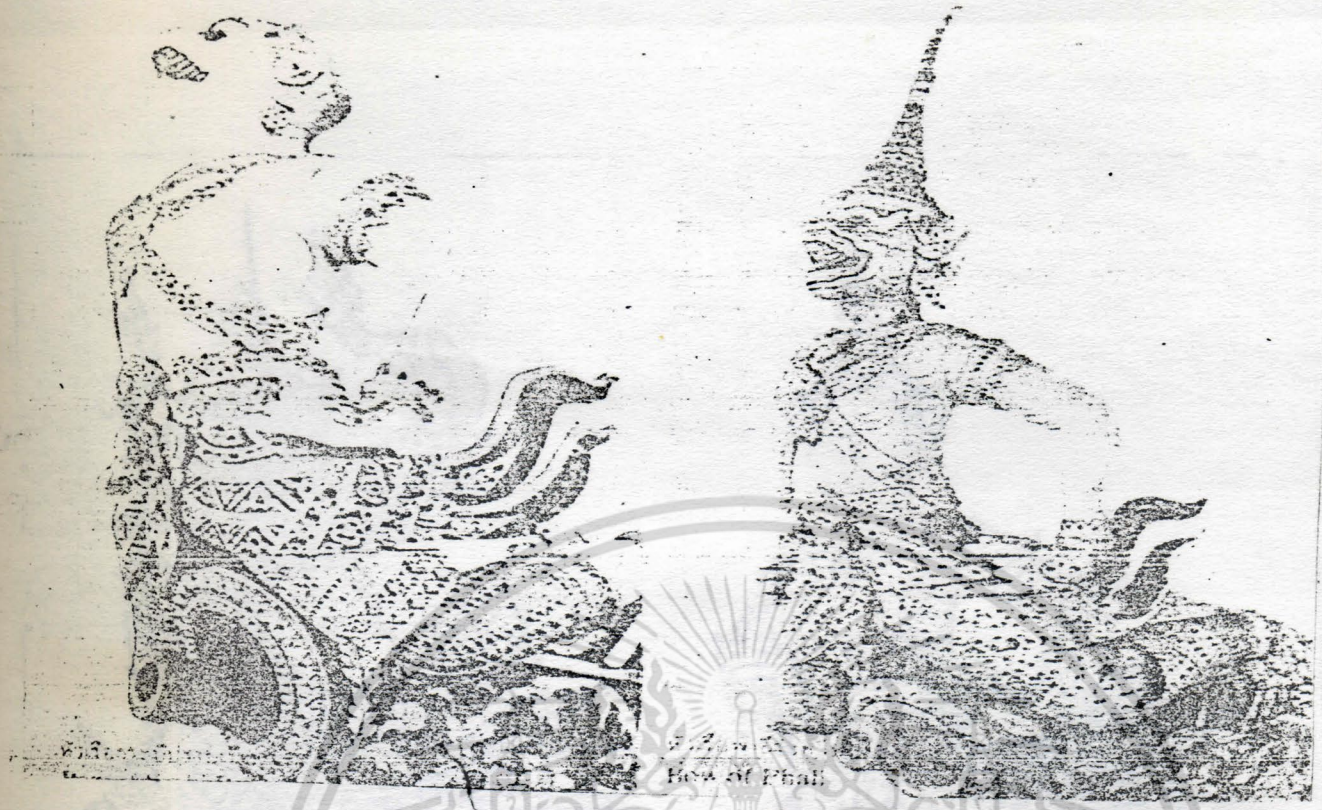
ปี

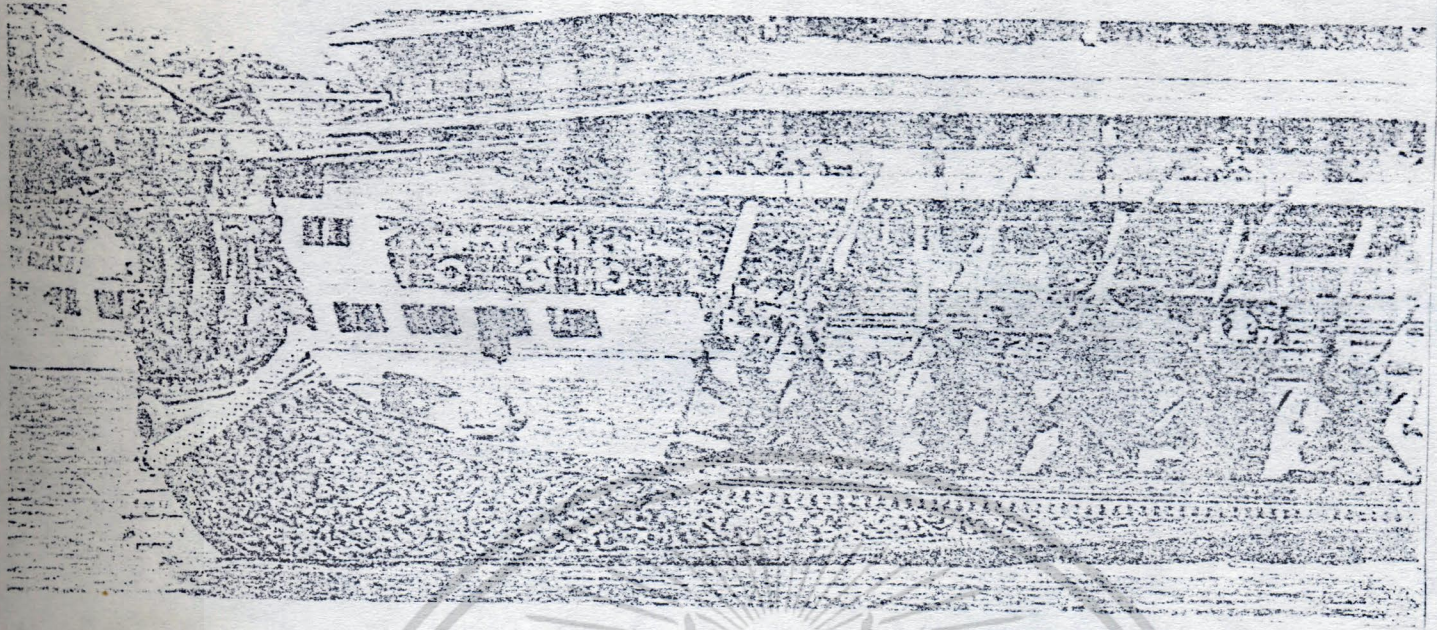
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้